

Pomoč na domu kot priložnost za socialno vključevanje starejših: razvoj skozi čas

Home help as an opportunity for social inclusion of the elderly: development over time

Miranda Vrh, univ. dipl. soc. del., Gerontološko društvo Slovenije

POVZETEK

V času epidemije novega koronavirusa je število socialnih stisk in težav med različnimi ranljivimi skupinami izrazito poraslo. Tukaj niso izvzeti tudi starejši, ki bivajo v institucionalnem ali domačem okolju. Predvsem slednji, ki potrebujejo pomoč in podporo formalnih in tudi neformalnih oskrbovalcev pri negi ali drugih aktivnostih, so bili zaradi omejevanja stikov s pogosto nemočni v iskanju ustreznih rešitev. Ena izmed možnih rešitev je pomoč na domu kot socialno varstvena storitev, katere cilj je tudi prispevati k socialni vključenosti starejše osebe v domačem okolju.

V prispevku je bila retrospektivna študija primera, ki je vključevala deskriptivno metodo, metodo komparacije in analize. Študija je bila izvedena v Občini Ilirska Bistrica.

Razvoj socialno varstvene storitve pomoč na domu prispeva k izboljšanju socialnega vključevanja starejših. Pri tem je potrebno upoštevati, da k temu strmijo vsi deležniki: starejša oseba s podporno socialno mrežo in izvajalci pomoči na domu.

Razvoj pomoči na domu na lokalnem in regionalnem nivoju, na primeru Občine Ilirska Bistrica, smo razmejili na ključne razvojne mejnike, ki so po vseh karakteristikah primerljivi z razvojem na nacionalni ravni. Pandemija novega koronavirusa je razkrila, da bo tudi zaradi negotovih časov s potencialnimi novimi zdravstvenimi krizami in zaradi spremenjenih potreb starejših potrebno reorganizirati in redefinirati nekatere socialno varstvene storitev, med njimi tudi pomoč na domu.

Ključne besede: pomoč na domu, socialno varstvena storitev, starejši, socialna vključenost, pandemija.

ABSTRACT

During the epidemic of the new coronavirus, the number of social hardships and problems among various vulnerable groups increased markedly. Elderly people living in an institutional or home environment are not excluded here. In particular, the latter, who need the help and

support of formal as well as informal carers in care or other activities, have been powerless to find appropriate solutions due to limited contact with. One of the possible solutions is home help as a social care service, the aim of which is also to contribute to the social inclusion of the elderly in the home environment.

The paper included a retrospective case study that included a descriptive method, a comparison and analysis method. The study was conducted in the Municipality of Ilirska Bistrica.

The development of social care services at home contributes to improving the social inclusion of the elderly. It is necessary to take into account that all stakeholders strive for this: an elderly person with a supportive social network and home help providers.

The development of home help at the local and regional level, in the case of the Municipality of Ilirska Bistrica, was divided into key development milestones, which in all respects are comparable to the development at the national level. The new coronavirus pandemic has revealed that also due to uncertain times with potential new health crises and the changing needs of the elderly, it will be necessary to reorganize and redefine some social care services, including home help.

Key words: home help, social care service, elderly, social inclusion, pandemic.

Ključni mejniki v razvoju pomoči na domu kot socialno varstvene storitve

Desetletje v osemdesetih letih prejšnjega stoletja

V letu 1980 sem zaključevala študij na takratni Višji šoli za socialne delavce v Ljubljani. Ker sem kot otrok živela v večgeneracijski družini, kjer je mlajša generacija skrbela za zadovoljevanje potreb starejših, me je zanimalo, kako te potrebe zadovoljujejo starejši, ki ob sebi nimajo svojcev, zato sem se odločila, da to raziščem v svojem okolju. Kot štipendistka takratne Občinske skupnosti socialnega skrbstva Ilirska Bistrica (ki se je v letu 1993 preimenovala v Center za socialno delo Ilirska Bistrica), sem za izbrano temo pridobila tudi soglasje strokovnih delavk te skupnosti. Cilj raziskave je bil ugotoviti število občanov v Krajevni skupnosti Podgrad, ki potrebujejo tujo pomoč in vrste oziroma oblike te pomoči, analiza pa naj bi služila Občinski skupnosti socialnega skrbstva Ilirska Bistrica pri organizaciji izvenzavodskega varstva starejših.

Krajevna skupnost Podgrad vključuje štiri vasi in sicer Podgrad, Račice, Podbeže in Sabonje. Takrat je na tem področju živelo 165 oseb, starih nad 65 let. Po drugi svetovni vojni so se ljudje v glavnem preživljali s kmetijstvom, ker pa pogoji za kmetovanje niso bili najbolj ugodni, so ljudje migrirali v večja mesta ali v tujino. Mlajši, ki so v sedemdesetih in osemdesetih letih

prejšnjega stoletja še živeli v teh vaseh, so se zaposlili in dnevno migrirali v bližnje industrijske kraje, starejši pa so ostajali doma, prepuščeni sami sebi.

Tako sem v okviru diplomske naloge z naslovom »Izvenzavodsko varstvo ostarelih v Krajevni skupnosti Podgrad – ugotavljanje potreb«, obiskala na domu 50 ljudi, starejših od 65 let, in ugotavljala njihovo vključenost v družbeno okolje ter potrebe po pomoči na domu.

Pri zbiranju podatkov sem uporabila metodo polstrukturiranega intervjuvanja s posameznikom na njegovem domu in ob tem uporabila predhodno pripravljen opomnik z 18 vprašanji polstrukturiranega intervjuja. Zbrane podatke sem obdelala ročno, jih prikazala v tabelah ter pripravila zaključke in predloge za nadaljnje delo.

Rezultati raziskave so pokazali, da je velika večina anketirancev že takrat živel v lastnem (samskem) gospodinjstvu ali pa z zakoncem, skupaj z otroki in njihovimi družinami je živelo samo 14 anketirancev. Približno 20 % anketirancev, ki so bili samski, je bilo brez otrok, ostali anketiranci pa so imeli po več otrok, vendar so v glavnem živeli v drugih krajih in staršem niso mogli pomagati pri vsakodnevnih opravilih. Glede na to, da takrat ni bilo realnih možnosti čezoceanskih potovanj, lastnih stacionarnih telefonov in računalnikov, so bili čustveno prizadeti predvsem tisti starejši, ki so imeli svoje otroke v tujini. Edini kontakt z njimi so predstavljala težko pričakovana ročno napisana pisma in kakšna fotografija »na kredenci«. Večina ljudi je v glavnem živel v lastni, zelo skromno opremljeni in po adaptaciji potrebni hiši, pogosto podedovani od svojih prednikov.

Večina anketirancev, kar 70 %, je prejela pokojnino, v glavnem je bila to izjemno nizka kmečka pokojnina, 10 % anketirancev je prejelo družbeno denarno pomoč (sedanja denarna socialna pomoč), 20 % anketirank pa je bilo brez dohodka. Slednje so v mlajših letih opravljale gospodinjska dela, v času anketiranja pa so se preživljale z moževo pokojnino.

Kljub skromnim življenjskim pogojem in očitni potrebi po dodatni pomoči, je večina anketirancev odgovorila, da trenutno ne potrebuje pomoči. Predvsem so imeli zadržke pri sprejemu tuje, družbeno organizirane pomoči, medtem ko bi pomoč otrok, svojcev ali sosedov brez oklevanja sprejeli. V pogovoru je bil pogosto izpostavljen sram pred vstopom tujcev v hišo.

Anketiranci, ki so izjavili, da potrebujejo pomoč, pa so navajali, da potrebujejo predvsem pomoč pri kmečkih delih, pripravi kurjave, pranju perila in pri gospodinjskih opravilih. Največ ljudi bi potrebovalo pomoč enkrat na teden oziroma nekajkrat na mesec.

Raziskava je pokazala, da potreba po organizirani pomoči na domu obstaja. Podatek, da je bilo med 50 anketiranci kar 11 takih (22 %), ki potrebuje pomoč, kaže, da obstaja velika verjetnost, da med tistimi starejšimi, ki niso bili zajeti v raziskavo, ni malo takih, ki bi potrebovali razne oblike pomoči.

V začetku leta 1981 sem se kot socialna delavka, takrat kot pripravnica, zaposlila na Občinski skupnosti socialnega skrbstva Ilirska Bistrica. Občina Ilirska Bistrica meri 480 km², v njej je takrat, v 62 naseljih, živel 15.293 prebivalcev, od tega je bilo kar 19,7 % prebivalcev starih več kot 65 let. Za dobro izvedbo socialnega dela je takrat veljalo pravilo, da mora vsak socialni delavec dobro poznati »teren«, kar je pomenilo poznati vsa naselja in čim več ljudi, zato smo bili kot strokovnjaki veliko na terenu. Srečevali smo ljudi, ugotavljali njihove potrebe in jim nudili pomoč pri uveljavljanju različnih pravic, tudi takih, ki niso neposredno sodile pod stvarno pristojnost socialne službe, kot npr. pomoč pri pridobitvi ustreznega stanovanja, uveljavljanje pokojnin, štipendij, namestitvev otrok v vrtec, brezplačne malice v šoli ipd.

Glede na nadpovprečno število starega prebivalstva smo strokovne delavke tej kategoriji namenjale posebno pozornost, saj smo se ves čas zavedale potreb po socialnem vključevanju starejših in organizaciji socialne oskrbe. Z namenom preprečevanja osamljenosti, stisk in težav posameznikov ter z namenom razvoja medsebojne pomoči in solidarnosti smo začeli stare ljudi povezovati v prijateljske skupine. Tako so začele nastajati skupine starih ljudi za samopomoč. Vodja teh projektov v Ilirski Bistrici je bila sodelavka, ki je 13. 11. 1989 ustanovila prvo skupino starih ljudi za samopomoč v domačem okolju, kar je predstavljalo prvo tovrstno skupino v Republiki Sloveniji. Projekt skupin starih ljudi za samopomoč je deloval v okviru centra za socialno delo (v nadaljevanju CSD) do leta 2000, ko je bilo ustanovljeno Društvo Jesen, ki je združevalo vse skupine starih ljudi za samopomoč v Občini Ilirska Bistrica in se je pozneje povezovalo v Zvezo društev za socialno gerontologijo Slovenije.

Desetletje v devetdesetih letih prejšnjega stoletja

Po dolgoletnih pripravah smo pomemben napredek v občini dosegli v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja. Leta 1991 smo slavnostno odprli Dom starejših občanov v Ilirski Bistrici. Takrat smo strokovne delavke Občinske skupnosti socialnega skrbstva vse naše občane, ki so bili do takrat v drugih domovih starejših (Izola, Koper, Sežana, Postojna, Idrija...), preusmerile v domsko varstvo v domači kraj. Seveda smo pri tem upoštevale želje uporabnikov po premestitvi, vendar se je velika večina odločila za selitev v dom starejših v domači kraj.

V letu 1991 smo v domačem okolju začeli izvajati tudi socialno varstveno storitev pomoč družini: najprej z zaposlitvijo delavcev preko javnih del, pozneje pa z različnimi organizacijskimi oblikami, na podlagi posebnega dogovora z občino ter na podlagi prijav na javne razpise pri takratnem ministrstvu za delo. V začetku je bila izvedba storitve enovita in smo v isti program vključevali tako otroke in mladostnike, kakor tudi starejše ljudi, s tem, da smo za vsako populacijo pripravili poseben program dela. Tako smo za otroke in mladostnike v takrat zasebnih prostorih začeli izvajati Program za učno in psihosocialno pomoč šoloobveznim otrokom Sonček, ki bo v letu 2021 praznoval 30-letnico delovanja, za starostnike pa Program socialne oskrbe na domu.

Začetni program socialne oskrbe na domu je sledil potrebam ljudi na terenu, saj na tem področju takrat še ni bilo jasnih zakonskih navodil. Starejšim smo predvsem želeli zagotoviti pogoje, da bi lahko čim dlje ostali v domačem okolju. Tako smo v sodelovanju z Občino Ilirska Bistrica, Karitasom in Rdečim križem organizirali akcije za zagotavljanje najnujnejših bivalnih pogojev, kot npr. popravilo strehe, generalno čiščenje in pleskanje bivalnih prostorov, priprava kurjave, pranje in likanje perila itn. Pomoč pri vzdrževanju osebne higiene je takrat izvajala negovalka, ki je bila v začetku formalno zaposlena pri Rdečem križu, pozneje pa postala del redno zaposlenih delavcev centra za socialno delo.

V letu 1992 je bil sprejet Zakon o socialnem varstvu, ki je socialno varstveno storitev pomoč družini delil v tri segmente in sicer pomoč družini za dom, pomoč družini na domu in mobilno pomoč. Jasna navodila o izvajanju storitev pa je ponudil šele Pravilnik o standardih in normativih socialno varstvenih storitev, ki je bil sprejet leta 1995.

Po takrat sprejetem in pozneje večkrat spremenjenem in dopolnjenem pravilniku je socialna oskrba na domu namenjena upravičencem, ki imajo zagotovljene bivalne in druge pogoje za življenje v svojem bivalnem okolju, vendar se zaradi kronične bolezni, invalidnosti ali starosti ne morejo oskrbovati in negovati sami, pri tem pa jim ne morejo pomagati niti njihovi svojci. Storitve vsebuje različne oblike praktične pomoči, s katerimi se upravičencem vsaj za določen čas nadomesti potrebo po institucionalnem varstvu.

Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev je že ob prvi objavi natančno določil upravičence in obseg storitve, zato je bilo potrebno praktična opravila prilagoditi novi zakonodaji, kar pomeni, da je marsikateri prejemnik pomoči in marsikatero opravilo izpadlo iz seznama upravičencev in opravil. Kljub temu smo bili nove zakonodaje veseli, saj smo imeli jasne usmeritve za delo.

Po trenutno veljavni zakonodaji se storitev pomoč na domu prilagodi potrebam posameznega upravičenca in obsega naslednje sklope opravil:

- pomoč pri temeljnih dnevni opravilih (pomoč pri oblačenju, slačenju, pomoč pri umivanju, hranjenju, opravljanju osnovnih življenjskih potreb, vzdrževanje in nega osebnih ortopedskih pripomočkov);
- gospodinjsko pomoč (prinašanja enega pripravljenega obroka ali nabava živil in priprava enega obroka hrane, pomivanje uporabljene posode, osnovno čiščenje bivalnega dela prostorov z odnašanjem smeti, postiljanje in osnovno vzdrževanje spalnega prostora);
- pomoč pri ohranjanju socialnih stikov (vzpostavljanje socialne mreže z okoljem, s prostovoljci in s sorodstvom, spremljanje upravičenca pri opravljanju nujnih obveznosti, informiranje ustanov o stanju in potrebah upravičenca ter priprava upravičenca na institucionalno varstvo).

Pozneje, ko je bil sprejet še Pravilnik o metodologiji za oblikovanje cen socialno varstvenih storite smo izvajalci imeli vsa potrebna orodja za poenoteno delo. Kljub temu pa izzivov in soočenj s težavami še ni bilo konec.

Zakonodajalec je namreč določil, da socialno varstvena storitev pomoč na domu sodi v pristojnost občin. Tako občina izbere izvajalca, ki je lahko javni zavod ali koncesionar, in nato storitev izvaja v okviru mreže javne službe. Normativ storitve za neposredno izvajanje storitve na domu upravičenca je določal povprečno 110 ur efektivnega dela na mesec, na posameznega izvajalca, za neposredno izvajanje storitve. Obenem je bilo določeno, da morajo občine subvencionirati storitev v višini najmanj 50 % celotnih stroškov, kar je pomenilo, da je bilo pristojnim organom občin prepuščeno odločanje o tem, koliko sredstev bodo namenili za izvajanje pomoči na domu. Kjer so bili v občinskih svetih ljudje s socialnim čutom, je bilo financiranje višje, v nasprotnem primeru pa so tej postavki namenili zgolj, kolikor je bilo zakonsko določeno.

Kljub temu, da smo v strateške dokumente na področju socialnega varstva večkrat zapisali, da bomo vsem upravičencem nudili enako dostopnost do vseh storitev pod enakimi pogoji, smo s tem zakonskim določilom državljanje potisnili v neenakopraven položaj.

Občina Ilirska Bistrica se med slovenskimi občinami po površini uvršča na drugo mesto, z nizko gostoto prebivalstva na kvadratni kilometer, zato smo se soočali z velikim obsegom krajevne pristojnosti in velikim številom naselij (takrat 62), v katerih pa je živel sorazmerno malo ljudi.

Tako so neposredni izvajalci storitve veliko časa potrebovali za prevoz do upravičencev, kar je imelo za posledico visoke materialne stroške in nedoseganje učinkovitih ur. Pogosto smo se primerjali z občino iz primorske regije, ki je imela nekoliko večje število prebivalcev in približno sedemnajstkrat manjši teritorij. Jasno je, da pod enakimi pogoji nismo mogli dosegati enakih rezultatov. Izvajalci, ki smo delo opravljali v večjih občinah, s težko dostopnim terenom in z manjšim številom prebivalcev, smo ministrstvo neprestano opozarjali na neenakopraven položaj, v katerega je država potisnila tako uporabnike kot izvajalce storitve pomoči na domu, nakar je bil spremenjen normativ, da v kolikor so prisotne posebne okoliščine (npr. razpršenost naselij), lahko povprečno število učinkovitih ur za neposredno izvajanje storitve odstopa največ za 10 % mesečno. Seveda tudi ta normativ ni povsem odpravil zgoraj navedene težave, saj je v mestih in strnjених naseljih dostopnost uporabnikov veliko lažja.

V letu 1998 je takratno ministrstvo za delo objavilo razpis za izvajanje pomoči na domu kot javne službe, v katerem je prijaviteljem zagotavljala zagonska sredstva za materialne stroške in nekajmesečne plače za novo zaposlene delavce. Po predhodnem medsebojnem dogovoru se je Občina Ilirska Bistrica na omenjeni razpis prijavila in tako je Center za socialno delo Ilirska Bistrica z dnem 1. 1. 1999 začel izvajati socialno varstveno storitev pomoč na domu kot javno službo. Na podlagi razpisa je center za socialno delo takrat pridobil tri redno zaposlene socialne oskrbovalke, sorazmerni del strokovnega delavca - koordinatorja, službene avtomobile ter primerne prostore in opremo za vodenje dokumentacije. Po izčrpanih sredstvih iz javnega razpisa je občina Ilirska Bistrica takrat sofinancirala storitev v višini nekaj več kot 75 % celotnih stroškov, kar je bilo znano in dogovorjeno še pred prijavo na razpis.

Razvojno obdobje po letu 2000

Po letu 2000 smo se na Centru za socialno delo Ilirska Bistrica soočali z novimi, deprivilegiranimi skupinami ljudi, ki so potrebovali pomoč pri socialnem vključevanju. Prvo so predstavljale odrasle osebe s težavami v duševnem zdravju, ki so bile pogosto na zdravljenju v psihiatrični bolnišnici, ob odpustu pa prepuščene same sebi, zato niso imele perspektive za izboljšanje zdravstvenega stanja. Nekateri so na CSD prihajali na razgovor vsak delovni dan, zato smo navezali stik z Društvom za duševno zdravje in kreativno preživljanje prostega časa »Vezi«, iz Štorij pri Sežani, jim zagotovili prostorske pogoje ter začetno strokovno pomoč pri integraciji njihovega programa v naše okolje. Danes ima društvo Vezi v naši občini dnevni center, ki je odprt vsak delovni dan, od 8. do 16. ure, ter dve stanovanjski skupini za celodnevno varstvo uporabnikov.

Drugo večjo depriviligirano skupino so predstavljale odrasle ženske albanske narodnosti, ki se niso mogle vključiti v družbeno življenje, ker niso znale slovenskega jezika. Za zadovoljevanje njihovih zakonskih pravic iz področja socialnega varstva so jih na CSD spremljali predvsem njihovi otroci. Tako smo v letu 2006 na CSD začeli izvajati medijsko zelo odmeven program Socialno vključevanje žensk, ki je bil namenjen učenju slovenskega jezika ženskam albanske narodnosti. Program smo izvajali brez dodatnih finančnih sredstev, saj je potekal v sejni sobi CSD, učenje pa je kot prostovoljka izvajala upokojena profesorica slovenskega jezika. Na povabilo takratnega Urada za enake možnosti smo program predstavili tudi na mednarodni ravni.

Po naročilu Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo v letu 2008 začel spremljati izvajanje pomoči na domu v mreži javne službe po vseh občinah, zato smo izvajalci lahko spremljali razvoj te storitve na državnem nivoju in primerjali medsebojne podatke.

Iz Analize izvajana pomoči na domu za leto 2019 (IRSSV 2020) je razvidno, da je bilo na dan 31. 12. 2019 v storitev vključeno 8.339 uporabnikov in 81 izvajalcev, vsak pa je storitev izvajal povprečno za 2,6 občin. Neposredno socialno oskrbo je izvajalo 1.178 izvajalcev. Če so v preteklosti pomoč na domu razvijali in izvajali predvsem centri za socialno delo, danes kot izvajalci prednjačijo domovi za starejše in zasebniki.

Cilj Resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva 2013-2020 (ReNPSV 2013-2020) je bil do leta 2020 v storitev vključiti 3,5 % prebivalcev starih, več kot 65 let, rezultati analize iz leta 2019 pa kažejo, da je bilo v storitev vključeno zgolj 1,8 % starih nad 65 let, kar pomeni, da zastavljenega cilja nismo dosegli.

Povprečna potrjena cena ob delavnikih, ki jo plača uporabnik storitve pomoči na domu, je na dan 31. 12. 2019 znašala 5,62 EUR na uro, vendar so med posameznimi občinami velike razlike. Najvišja cena za uporabnika v Republiki Sloveniji znaša 9,52 EUR na uro, najnižja pa 2,5 EUR na uro, ena občina pa storitev še vedno izvaja brezplačno. Podatki kažejo na že zgoraj naveden neenakopraven položaj državljanov Republike Slovenije, ki jih je zakon spravil v neenakopraven (in krivičen) položaj s tem, ko je določitev cene za izvajanje pomoči na domu zaupal občinam.

Zaključek

Zastavimo si lahko vprašanje: »Kakšne so razvojne perspektive na področju pomoči na domu v letu 2020?« Kljub dolgotrajnemu razvoju te storitve, zgornji podatki in retrospektivni metodološki pristop kaže, da je potrebno na tem področju marsikaj dopolniti in spremeniti. Ravnokar je v postopku sprejemanja Zakon o dolgotrajni oskrbi, ki ga pričakujemo že skoraj dve desetletji. Verjamem in upam, da bo le-ta podal rešitve na izzive in dileme današnjega časa na področju skrbi za ranljive skupine ljudi.

Literatura

1. Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo [IRSSV]. 2020. *Analiza izvajanja pomoči na domu: analiza stanja v letu 2019*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Dostopno na: https://www.irssv.si/upload2/Analiza%20izvajanja%20PND%20za%20leto%202019_30.9.2020_pop2.pdf (17. maj 2021).
2. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti [MDDSZ]. 2013. *Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020*. Ur. l. RS, št. 39/13. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti: Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=NACP68> (17. maj 2021).
3. *Pravilnik o metodologiji za oblikovanje cen socialno varstvenih storitev*. Ur. l. RS, št. 87/06, 127/06, 8/07, 51/08, 5/09 in 6/12. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV7728> (17. maj 2021).
4. *Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev*. Ur. l. RS, št. 45/10, 28/11, 104/11, 111/13, 102/15, 76/17, 54/19 in 81/19. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV10060> (17. maj 2021).
5. *Zakon o socialnem varstvu*. Ur. l. RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A, 28/19 in 189/20 – ZFRO). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO869> (17. maj 2021).